

gradivo, ki so ga ti arhivi zhrali. Ne moremo si predstavljati, kako bi razdelili to gradivo med sedanje samoupravne lokalne skupnosti, niti kako bi tolikšno število lokalnih skupnosti zagotavljalo delovanje regionalnega arhiva. Ni pa točno, da arhivski zakon ne daje pravice pokrajinam (če bodo ustanovljene), da ustanovijo svoje pokrajinske arhive. 7. člen zakona določa: Arhivsko javno službo opravljajo Arhiv R Slovenije, regionalni arhivi in arhivi lokalnih samoupravnih skupnosti, po Ustavi pa so pokrajine širše samoupravne lokalne skupnosti. Naslednji očitke je ta, da novi zakon predpisuje pogoje za ustanovitev arhivov le, če so ustanovitelji lokalne skupnosti ali druge javnopravne osebe, ne pa tudi, kadar je ustanoviteljica država. V primeru ko je ustanoviteljica arhiva država, izdaja ustanoviteljski akt vlada R Slovenije, pogoje za ustanovitev arhiva pa bi predpisoval minister. Pač pa vsebuje 6. člen arhivskega zakona dolžnost glede materialnega varstva, ki jih mora izpolnjevati arhiv, kar pa je bistveno. Poročilo nadalje navaja, da je zakon v temelju spremenjen glede odnosa do arhivskega gradiva v zasebni lasti (v primerjavi z zakonom o naravni in kulturni dediščini). To je točno, ker tudi sedanja Ustava drugače obravnava zasebno lastnino kot Ustava, na kateri je temeljil zakon o naravni in kulturni dediščini. Sicer pa samo Poročilo v nadaljnjem poglavju navaja, "da je treba spoštovati pravno varstvo lastnikov spomenikov, ki se jim zaradi javnega interesa omejujejo pravice", to pa pri pisanem gradivu velja še toliko bolj. Različen način obravnavanja javnega interesa do različnih vrst kulturnih spomenikov pa izhaja iz narave stvari, ki je predmet varstva.

To poglavje vsebuje tudi vrsto tabel. Za tabelo 4. 9 pa je treba povedati, da ni vir Ministrstvo za kulturo, marveč jo je sestavil mag. Brane Kozina na podlagi podatkov, ki so jih posredovali posamezni arhivi.

V nadaljevanju ohravnava Poročilo ključna vprašanja kulturne politike v Sloveniji. V poglavju Varstvo kulturne dediščine ohžaluje, da je propadla rešitev, po kateri naj bi se razvil enoten sistem varstva vseh vrst dediščine, ne uvidi pa, da je enoten sistem zaradi narave stvari nemogoč. Nadalje pravilno ugotavlja, da se je pokazala kot neustrezna delitev na kulturno dediščino in kulturne spomenike, kar da je tudi neprimerljivo z drugimi evropskimi ureditvami. Ne moremo pa se strinjati z oceno, da hi hilo to posledica pomanjkanja popisovanja in vrednotenja kulturne dediščine, marveč je posledica nerealne zahteve po enotnem sistemu varstva kulturne dediščine.

Med cilji, ki naj hi spremenili sedanje razmere, navaja Poročilo, da je potrebno uveljaviti enotne evidence dediščine, enotno inventarizacijo in valorizacijo dediščine. Ali je treba to razumeti kot poziv, da opustimo mednarodne standarde za popisovanje arhivskega gradiva? Poročilo nadalje poziva na selektivnost pri varovanju dediščine, nič pa ne omenja nujnega sodelovanja s pristojnimi ministrstvi pri ustvarjanju pogojev za valorizacijo dokumentarnega gradiva (npr. usklajevanje s podzakonskimi akti, ki jih izdajajo druga ministrstva, pa zadevajo tudi arhivsko gradivo, zagotavljanje hrambe dokumentarnega gradiva, ki ga

potrebujejo občani za uveljavljanje pravic, pa ni arhivsko gradivo itd.). Med cilji so izpuščeni nujni ukrepi države pri zagotavljanju varstva javnega arhivskega gradiva ob privatizaciji in reorganizacijah podjetij. V nadaljevanju je med cilji navedeno zagotavljanje delovnih razmer inštitucijam s področja kulturne dediščine - iz česar se lahko ali pa ne - razume tudi zagotavljanje pristorskih kapacitet za hrambo arhivskega gradiva, kar je v funkciji vzdrževanja spomenikov, ne pa zagotavljanja delovnih pogojev. Pri splošnih usmeritvah za pripravo nacionalnega kulturnega programa upamo, da je treba kot slovensko ustvarjalnost, ki ji je treba zagotoviti možnosti za arhiviranje, razumeti tudi arhivsko gradivo, ker si brez zagotavljanja potrebnih prostorskih kapacitet za arhive nacionalnega kulturnega programa ne moremo zamisljati.

Jože Žantar

Priložnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, izbor zakonov in predpisov

Avtorji: M. Adamič (Arhiv Republike Slovenije), B. Aristovnik (Zgodovinski arhiv v Celju), Ž. Bizjak (Zgodovinski arhiv Ljubljana), M. Bukošek (Zgodovinski arhiv v Celju), M. Čampa, D. Darovec (Pokrajinski arhiv Koper), M. Fujs (Pokrajinski muzej Murska Sobota), M. Gombač (Arhiv Republike Slovenije), B. Holcman (Pokrajinski arhiv Maribor), B. Kozina (Arhiv Republike Slovenije), D. Krnel-Umek, (Pokrajinski arhiv Koper), A. Leskovec, L. Vidrih-Lavrenčič (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici), T. Mrgole-Jukič (Zgodovinski arhiv v Ptuj), E. Ogrizek (Pokrajinski arhiv Maribor), N. Troha (Arhiv Republike Slovenije), J. Žantar (Arhiv Republike Slovenije); Redakcija in uredništvo: B. Kozina, Ž. Bizjak, B. Holcman, E. Umek, Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1997, 279 strani

Ker je pravosodje praviloma eno od najbolj dejavnih področij oblasti, za delom pravosodnih organov ostaja kopica gradiva, kar predstavlja trd oroh predvsem za arhiviste, pa tudi zgodovinarje in ostale poznejše uporabnike. Problematiko urejanja pravosodnih fondov pri nas dodatno zapleta še zgodovinska specifika, saj so deli slovenskega ozemlja tekom stoletij pripadali različnim državnim in s tem tudi pravnim ureditvam. Kot vemo, spadajo zgledno urejeni arhivi med temeljne atribute sodohne države. Pat do urejenosti pa vodi preko sistematike, ki racionalizira in poenoti strokovno obdelavo fondov. K temu naj hi prispeval tudi širok projekt izdelave priložnika za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov, ki bi v celoto povezal izkušnje praktičnega

dela z arhivskim gradivom pravosodnih organov na eni, in znanstveno-raziskovalnega dela s tega področja na drugi strani.

Publikacija z naslovom *Izbor zakonov in predpisov* predstavlja prvi del omenjenega projekta. Zamisljena je kot osnova za naslednje dele, od katerih bo drugi predstavil temeljne pojme, organizacijo, razvoj, pristojnosti in poslovanje pravosodnih organov ter gradivo pravosodnih institucij. Tretji del naj bi izšel predvidoma v najmanj štirih zvezkih, ločenih glede na vrsto organov (sodišča, tožilstva, pravobranilstva, organi pravne pomoči) in bo govoril o strokovni obdelavi gradiva pravosodnih fondov ter izdelavi pripomočkov za uporabo po mednarodnih standardih za popisovanje arhivskega gradiva. Kot četrti del pa bo izdan slovarček pravne terminologije, pomembne za razumevanje virov.

Na zaltevnost in obsežnost tematike kaže že način nastajanja prvega dela priročnika, saj je pri njem sodelovala vrsta slovenskih strokovnjakov, ki se poklicno, praktično in znanstveno ukvarjajo s problematiko gradiva pravosodnih organov. Večina avtorjev je tudi zaposlena v slovenskih arhivih in dela na gradivu, ki se povečini vsebinsko, teritorialno in časovno pokriva s temo njihovega prispevka.

Pričujoča knjiga podaja izbor zakonov in predpisov, ki se nanašajo na delo pravosodnih organov na našem ozemlju. Pregled sega od sredine 18. stoletja do leta 1991. Začetek časovnega okvira je praktično pogojen s postopnim ločevanjem sodstva od uprave v habsburški monarhiji in z njim povezanim nastajanjem pravosodnih fondov, ki jih danes hranijo slovenski arhivi. Do izrazitega odstopanja od zastavljene časovne meje prihaja le glede ozemlja Beneške republike, kjer so starejši arhivski viri hogatejši, pravni predpisi, veljavni v njenem zadnjem obdobju, pa datirajo še v srednji vek.

Pregled norm sistematično pokriva državne oziroma upravne tvorbe ter s tem različne pravne sisteme, ki so v posameznih obdobjih obstajali znotraj navedene časovne razmejitve na širšem slovenskem ozemlju, in sicer po naslednjih poglavjih: Habsburška monarhija - avstrijski del (sreda 18. stol. do 1918); Habsburška monarhija - ogrski del/ Madžarska ljudska republika/ Madžarska republika svetov (1785 do leta 1919); Beneška republika (1307 do 1797); Italijansko kraljestvo (1805 do 1809); Ilirske province (1809 do 1813); Država SHS, Kraljevina SHS/Jugoslavija (1918 do 1941); Kraljevina Italija (1918 do 1943); Nemško zasedbeno ozemlje (1941 do 1945); Italijansko zasedbeno območje/ "Ljubljanska pokrajina" (1941 do 1943); Madžarsko zasedbeno območje (1941 do 1945); Jugoslavija - Slovenija (1941 do 1991); Slovensko primorje (1944 do 1947); Svobodno tržaško ozemlje (1947 do 1954). Poglavja se pričenjajo s shemo zemljevida Slovenije, na katerem je približno označen potek meje določene države oziroma upravnega območja. Temu je kratko dodano še nekaj bistvenih podatkov, ki pojasnjujejo nastanek in razvoj dotične upravne tvorbe s poudarkom na dejstvih, ki so pomembna za naše ozemlje predvsem z vidika organizacije pravosodnih struktur.

Vsako poglavje je razdeljeno na dve podpoglavji. V prvem, z naslovom *Viri in literatura*, so za posamezno državo navedeni različni uradni listi oziroma njihovi ekvivalenti, zakoniki in druge zbirke predpisov, ki vsebujejo norme, relevantne za ustroj in delovanje pravosodnih organov. Ponekod so si morali avtorji pomagati tudi s citiranjem arhivskih fondov in literature, kjer so norme zbrane. Poleg naslovov virov je praviloma naveden še kraj in čas njihove izdaje ter napotek, kako naj bi predpis pravilno navajali. Uredniški odbor se je namreč zavedal, da so enotni standardi za citiranje virov pomembni tudi pri obdelavi arhivskega gradiva. Kljub temu se žal niso mogli ogniti spremembam nekaterih že ustaljenih kratic, ker bi se sicer pri različnih starejših virih ponavljale. Pri vsakem splošnem viru je naveden še seznam nekaterih arhivov in institucij, ki vir hranijo, kar utegne uporabnikom prilraniti mnogokrat zelo zamudno iskanje. Seznam sicer še zdaleč ni popoln, kar pa niti ni bil namen uredniškega odbora, ki se je odločil praviloma le za navajanje tistih imetnikov, ki so najlažje dostopni uporabnikom gradiva v posameznih slovenskih arhivih. Na koncu prvega podpoglavja so dodani še morebitni ostali, manj pomembni pravni viri in nekaj temeljne literature, ki se nanaša na pravosodni ustroj dotičnega teritorija. Tudi tu gre povečini zgolj za izbor, ki bo zahtevnejšega bralca usmeril k iskanju ostalih del.

V drugem podpoglavju so iz splošnih virov, citiranih v prvem podpoglavju, po kronološkem redu navedeni posamezni predpisi, ki so pomembni za delo z arhivskimi fondi pravosodja. Skupaj je tako v celotni publikaciji navedenih kar 1174 predpisov. Izboru posameznih norm je botroval izključno praktični vidik. Navedene namreč niso vse norme, povezane s pravosodjem, ampak samo tiste, za katere so uredniki presodili, da so pomembne pri delu z arhivskim gradivom pravosodja in so tudi povečini dostopne v knjižnicah arhivov. Avtorji posameznih prispevkov so sicer glede na splošne smernice izbirali norme po svoji presoji, redakcijski odbor pa je opravil izbor in snov poenotil.

Predpisi so razvrščeni kronološko in so čez vso knjigo kontinuirano številčeni. Pri vsakem predpisu je poleg datuma izdaje naveden njegov naslov, oziroma če tega ni, kratek povzetek vsebine in kratice vira v katerem se nahaja. Naslovi zakonov, ki so bili objavljeni samo v tujem jeziku, imajo dodan smiseln prevod v slovenščino. Tudi slovenski naslovi starejših zakonov naj bi bili, po besedah urednikov, zaradi boljše razumljivosti ponekod prirejeni, kar pa ni najboljše rešitev. Nekaterim predpisom so dodane še opombe, ki koristno pojasnjujejo posamezne norme. Publikacije zaključujejo stvarno in krajevno kazalo, ter seznam kratic uporabljenih virov.

Knjiga je rezultat zgledega skupinskega dela, saj je njena široka zasnova tako po teritorialni, kot po časovni strani zahtevala sodelovanje strokovnjakov, povečini delavcev v arhivih, pa tudi zunanjih sodelavcev, iz vse Slovenije. Osnovno kvaliteto pričujoče publikacije najdeno predvsem v njenem praktičnem značaju. Zato bo kljub nekaterim nedoslednostim go-

tovo nudila solidno osnovo naslednjim delom priročnika za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodja in arhivistom olajšala njihovo delo. S tem pa je prvi del tudi dosegel svoj osnovni namen.

Poleg tega je pomembno, da publikacija določa enotne standarde za navajanje virov, kajti samo strokovne in enotne smernice vodijo k sistematični in strokovni obdelavi arhivskega gradiva.

Nenazadnje pa se knjige lahko razveseli tudi uporabnik arhivskega gradiva, saj ma ho koristno vodilo in pripomoček, ki ga ho na kratek in jaseh način seznanil z različnimi pravnimi sistemi, ki so v preteklosti obstajali na slovenskem ozemlju ter temeljniimi pravnimi viri za delovanje pravosodnih organov.

Marko Kambič

Brane Kozina, Republiški upravni organi v LRS od 1945-1953, Ljubljana 1996, izdal in založil Arhiv Republike Slovenije, 223 strani

Ko je parlament junija 1991 formalnopravno prevzel oblast v Republiki Sloveniji, se je končalo petinštiridesetletno obdobje, ki so ga Slovenci preživeli v drugi jugoslovanski državi. Če temu dejstvu dodamo še, da se je od takrat začelo razhajanje s starimi načini življenja in z utrjevanjem demokratične oblike družbenega organiziranja, zlasti pa da se je povečala splošno zanimanje za odkrivanje manj znanih dogodkov, dejstev in števil iz bližnje preteklosti, potem se nam samo po sebi zastavi vprašanje, ali niso vendarle nastopili zlati časi za slovensko historiografijo, posebno ker oblastni organi težko rešijo nekatere notranje in zunanje probleme brez pomoči zgodovinarjev. Odgovor kljub temu ni pritriljen, saj obstajajo številne ovire, ki otežujejo strokovno rekonstrukcijo preteklosti. Eha od njih je arhivsko gradivo, saj še vedno ni v celoti dostopno in evidentirano, pa tudi še ne do kraja prevzeto in urejeno oziroma strokovno obdelano.

Arhiv Republike Slovenije, ki hрани fonde republiških političnih, oblastnih in drugih teles, si v zadnjih letih prizadeva, da bi bilo gradivo, nastalo v času po drugi svetovni vojni, čim prej urejeno in strokovni javnosti v celoti dostopno. S tem namenom je Arhiv zaposlil in vzgojil nove strokovne delavce, izpopolnil opremo, pridobil dodatne prostore ter se dejavno vključil v pripravo nove arhivske zakonodaje. Latil pa se je tudi obsežne in prenišljene založniške dejavnosti. Poleg razstavnih katalogov, inventarjev ter virov kot stalnih izdaj je ta vadihna arhivska ustanova na Slovenskem začela izdajati tudi magistrske naloge svojih delavcev. Zadnja med njimi je magistrsko delo Braneta Kozine z naslovom: *Republiški upravni organi LRS od 1945 do 1953*.

Kot pove naslov, je mag. Brane Kozina svoje raziskovalne napore osredotočil na obdobje t.i. admini-

strativnega socializma, se pravi na čas, ki je po (že preživeti) periodizaciji trajal od leta 1945 do leta 1952 (oziroma 1953). Latil se je torej enega najbolj razgibanih in burnih obdobjih iz časa druge jugoslovanske države, ki se je začela z odstranjevanjem političnih nasprotnikov in podražavljanjem zasebnega premoženja, nadaljevalo z udejanjanjem sovjetske oblike organiziranja družbenega, političnega in gospodarskega življenja, končala pa z novim gospodarskim sistemom, (začasno) omejitvijo partijskega monopola in centralizacijskih zvezne države. Kot arhivist z več kot desetletnim stažem (v letih 1988 do 1992 je bil vodja oddelka za upravo po letu 1945, sedaj pa je svetovalec direktorja za arhivska strokovna vprašanja) je osrednjo pozornost namenil razvoju republiških upravnih organov, ki so v letih 1945-53 doživeli številne reorganizacije, preimenovanja in spremembe pristojnosti. Za taka izhodišče se je odločil zaradi potreb arhivske stroke. Struktura in vsakokratne pristojnosti republiških upravnih organov v letih 1945-53 namreč še niso raziskane, zato imajo arhivski delavci velike težave pri strokovni obdelavi neurejenega gradiva.

Uvodoma je avtor opozoril na nekatere okoliščine, ilogadke in procese, ki po njegovi oceni najbolj označujejo čas od konca druge svetovne vojne do ustavnih sprememb; zanimivi sta primerjavi pristojnosti med zveznimi in republiškimi ministrstvi ter sovjetske ustave iz leta 1936 z jugoslovansko iz leta 1946 in slovensko iz leta 1947. V nadaljevanju je avtor ocenil stopnjo ohranjenosti in glavne značilnosti arhivskega gradiva v obravnavanih letih. Opozorimo naj na njegovo utemeljeno ugotovitev, da uradna politika arhivski problematiki ni bila naklonjena, zato arhivske ustanove na prve večje prevzeme gradiva niso bile pripravljene, niti prastarsko niti kadrovska. Sledi poglavje, v katerem je na podlagi zapletenih pravnih teorij razmejil pojme uprava, državna uprava in javna uprava.

Osrednji in najohsežnejši del knjige je namenil analizi organizacijskega razvoja republiških upravnih organov. Najprej je obdelal republiško vladno in njeno predsedstvo, nato pa republiške organe za posamezna upravna področja. Organe je razvrstil po kronološkem načelu, to je po ustanovitvenem datumu. Če na primeru Narodne vlade Slovenije (oziroma Vlade LRS) sledimo njegovemu kronološkemu načelu, to pomeni, da je začel z ustanovitvijo prve slovenske vlade 5. maja 1945 in Carinarnico Rakek (zvezno ministrstvo za finance je 2. avgusta udobrila njeno ustanovitev), zaključil pa z reorganizacijo svetov vlade LRS decembra 1951 in z ukazom o ukinitvi glavnih direktij in uprav, ki je začel veljati julija 1952. Informacije o slehernem organu so obsežne. Poleg ustanovitvenega datuma in vsakokratnega naziva, je predstavil še podroben ustroj vsake organizacijske enote, opozoril na personalne spremembe ter orisal mesto in naloge, ki jih je imela v sistemu državne uprave. Na koncu knjige so splošni podatki o gradivu republiških upravnih organov, sklepne ugotovitve in priloge.

Mag. Brane Kozina je v svoji študiji dal popolno prednost arhivski problematiki, zato ho v prvi vrsti pritegnila pozornost njegovih sodelavcev in kolegov.